

Vestjysk identitet - en skabelsesproces i mødet med "de andre".

En undersøgelse af ikke-vestjyders opfattelse af vestjysk særpræg i perioden 1750-2005.

Af Mette Lund Andersen
Lemvig Museum januar 2006
Støttet af Kulturarvsstyrelsens Rådighedssum 2005

INDHOLD

FORMÅL	3
BAGGRUND FOR UNDERSØGELSEN	4
INDSAMLINGSNETVÆRK	5
RESULTATER	5
Topografiske beskrivelser	5
Vestjysk i medierne	11
Det nutidige materiale	13
Tilflyttere om indfødte	15
Tavshed	15
Reserverthed – selvtilstrækkelighed	17
Vestjylland - København	18
Langsomhed	19
En typisk Vestjyde	19
Vestjyders syn på sig selv	20
Noget om snakken?	23

Formål

Formålet med projektet er at undersøge ikke-vestjyders syn på det særligt vestjyske i perioden 1750-2004 med hovedvægt på nutidige forhold. Projektet skal belyse tilflytteres, forfatteres, turisters og tidlige rejsendes syn på et vestjysk særpræg og undersøge, hvordan de udefrakommendes opfattelser af vestjyderne har spillet en rolle for vestjyders opfattelse af sig selv. Undersøgelsen skal altså belyse dels 'de andres' konstruktion af det vestjyske og dels vestjyders egen konstruktion af en vestjysk selvopfattelse i mødet med 'de andre'.

Gennem denne undersøgelse forventer museet at få indsigt i udefrakommendes opfattelser af det vestjyske særpræg og derigennem at få nuanceret begrebet vestjysk identitet yderligere. Samtidig er det målet gennem denne undersøgelse at få større klarhed over den historiske og narrative proces, hvori en regional identitet skabes. I arbejdet med 'de andres' opfattelser af det vestjyske vil vi søge at opnå indsigt i, hvordan identitet skabes og forandres gennem andres billeder, fortællinger og stereotyper, som indoptages og reproduceres i de indfødtes selvbillede - eller forkastes.

I projektet er der arbejdet med to hovedspor: Det ene spor beskæftiger sig med opdagelsen og eksotiseringen af Vestjylland og det vestjyske som noget særligt. Dette er sket gennem studier af topografiske beskrivelser fra 17- og 1800tallet, egnsbeskrivelser fra 18- og 1900tallet samt mediebeskrivelser af det vestjyske fra nutiden. Dette har været godt og brugbart kildemateriale. Det var endvidere hensigten inden for dette spor at studere rejsebeskrivelser, dagbogsnotater, hotelgæstebøger, turistlitteratur om området fra slutningen af 1800tallet. Denne type materiale er gennemgået i undersøgelsen, men har vist sig at være ubrugbare som kilder i denne sammenhæng, da de fortrinsvis rummer beskrivelser af natur og seværdigheder i Vestjylland, men aldrig omtaler befolkningen i Vestjylland.

Det andet spor beskæftiger sig med tilflytteres oplevelser i Vestjylland, med integration/konfrontation mellem indfødte og tilflyttere og med tilflytteres rolle i foreningslivet og som initiativtagere i lokalsamfundet. Denne del af undersøgelsen er baseret på kvalitative interviews, som også i høj grad har handlet om informanternes opfattelse af et vestjysk særpræg.

Projektet er gennemført som en etnologisk undersøgelse med gennemgang af arkivmateriale, deltagerobservation, interviews med nøglepersoner, indsamling af dokumentation fra avisdebat mv. Metodisk benyttes etnologiens bevægelige søgelys, hvor man ved at betragte materialet ud fra forskellige perspektiver, som holdes op mod hinanden, finder frem til centrale temaer, betydninger og strukturer indenfor feltet. Det diakrone perspektiv i undersøgelsen gør det muligt at bruge det historiske materiale analytisk til at belyse og perspektivere det nutidige og derigennem nå frem til en forståelse af den udvikling, som har fundet sted.

Fagligt ligger udgangspunktet for projektet i nyere etnologisk forskning i kulturel identitet og identitetsdannelse, hvor (regional) identitet ses som noget, der skabes i mødet med andre identiteter. I denne proces sættes værdier på spil og selvopfattelser defineres på ny i relation til det fremmede. Forskningstraditionen indenfor feltet går helt tilbage til 1700-tallets topografer som i deres kortlægninger af rigets egne inkluderede fyldige beskrivelser af befolkningens særpræg. Siden har folkelivsskildrere beskæftiget sig med regionale forskelle, til tider med en særlig politisk dagsorden for øje, hvilket resulterede i at emnet gennem en stor del af 1900-tallet blev 'betændt'. Inden for de seneste 20 år er der imidlertid opstået en fornyet interesse for emnet blandt kulturforskere. Hidtil har denne nyere forskning i vid udstrækning drejet sig om at beskrive forskerens syn på det regionale særpræg eller om at videreformidle de indfødtes egne opfattelser af dette. Ved at fokusere på 'de andres' opfattelser af det vestjyske i et historisk perspektiv, er det håbet, at vi i dette projekt kan få større indsigt i, hvordan begrebet vestjyskhed har fået tilskrevet de værdier, som indfødte og udefrakommende forbinder med det i dag.

Baggrund for undersøgelsen

Lemvig Museum har gennem de sidste 5 år arbejdet med regional identitet i det vestjyske område og har under overskriften "vestjysk særpræg og vestjyske værdier" undersøgt en række perspektiver omkring vestjydernes opfattelse af sig selv. Arbejdet med regional identitet tager udgangspunkt i en erfaring af, at mennesker såvel i det vestjyske område som i det øvrige land forbinder særlige karakteristika med betegnelsen 'vestjysk'. For at komme nærmere en forståelse af forestillingerne om det særligt vestjyske, udsendte museet i 1999 et spørgeskema, hvor folk blev bedt om at forholde sig til forskellige karaktertræk og egenskaber samt komme med bud på konkrete fænomener, de betragtede som vestjyske. De indsendte besvarelser dannede baggrund for nærmere undersøgelser indenfor emnerne sang og musik (2000), 'kampen om naturen' (herunder Kystdirektoratet) (2001), nutidens kulturarv (2003) og vestjyske virksomhedsportrætter (2004).

Museets hidtidige undersøgelser har betonet det interne perspektiv, altså vestjydernes opfattelse af sig selv. For at kunne fuldende arbejdet indenfor dette felt mangler det modsatte perspektiv, nemlig ikke-vestjydernes syn på vestjyder, at blive undersøgt. Det er endvidere tanken at sammenligne resultaterne fra det vestjyske område med andre dele af landet med en udtalt regional selvopfattelse eller mangel på samme samt at analysere årsager til forskelle og ligheder. Denne landsdækkende perspektivering vil blive udført som en del af Dansk Folkemindesamlings netop igangsatte undersøgelse om regional identitet - i nært samarbejde med Folkemindesamlingen og de til netværket knyttede museer, arkiver og institutioner.

Projektet skal dermed perspektivere det hidtidige arbejde og sætte det ind i en bredere sammenhæng og dermed afslutte museets arbejde med emnet.

Indsamlingsnetværk

I marts 2003 tog Dansk Folkemindesamling initiativ til at starte et landsdækkende indsamlingsnetværk for arkiver og museer, som skal bruges til landsdækkende indsamling viden om en række emner. Som det første overordnede emne for indsamling valgtes lokal og regional identitet. I et samarbejde mellem Folkemindesamlingen, Lemvig Museum, Museet på Sønderborg Slot, Institut for Grænseregionsforskning, Vejle Museum, Vejle Byhistoriske Arkiv og Kalundborg Byhistoriske Arkiv er der nedsat en arbejdsgruppe, som har udarbejdet en spørgeliste om regional identitet. Emnet for den første spørgeliste er definitioner af lokale og regionale grænser samt forholdet mellem indfødte og tilflyttere i et lokalområde. Tanken er, at de medvirkende museer og arkiver sørger for, at et antal borgere i deres respektive lokalområder udfylder spørgeskemaet. Besvarelserne sendes til Dansk Folkemindesamling, som påtager sig at samle og tilgængeliggøre de anonymiserede besvarelser via institutionens hjemmeside. Projektet er endnu i sin opstartsfasen og har ligget næsten stille i 2005. Dette skyldes at projektets tovholder Else Marie Kofoed fra Dansk Folkemindesamling har været optaget af et personligt forskningsprojekt samt har haft travlt med andet administrativt arbejde. Desuden har flere af de deltagende institutioner ikke udført deres del af det indledende arbejde med at afprøve første udgave af spørgeskemaet. Det har således kun i meget begrænset omfang i denne undersøgelse at sammenligne Lemvig Museums efterhånden ret omfattende materiale om emnet med besvarelser fra det øvrige Danmark. Det forventes dog, at arbejdsgruppens arbejde genoptages i 2006, og at der i fremtiden laves flere spørgeskemaer med fokus på regionale særpræg, således at en sammenligning med det vestjyske materiale vil kunne foretages på længere sigt.

Resultater

Topografiske beskrivelser

De tidligste deciderede beskrivelser af den vestjyske befolkning findes i Pontoppidans Danske Atlas fra 1769, som baserer sig på indberetninger fra lokale præster. Disse topografiske beskrivelser skulle bidrage til at tegne et billede af de naturlige ressourcer og dyrkningsmetoder i de forskellige egne af det danske rige. Beskrivelserne indeholdt i environmentalismens ånd også beskrivelser af klimatiske og økologiske forhold samt karakteristikker af den lokale befolkning, hvis væremåde og mentale tilstand tænkes afledt af de naturlige omgivelser. I Danske Atlas hedder det således om befolkningen i Skodborg-Vandfuld Herreder:

Selv Folkeslaget i denne Egn synes at have noget Fortrin for andre, og roses som føre, sterke og anseelige Folk, i Levemaade tarvelige, i Ægteskab frugtbare, i Omgang redelige, i Fare uforfærdede,

*til Arbeid ufortrødne, i Handtering stræbsomme og påpassende, gode Agermænd, gode Fiskere, og til Kiøbmandskab genegne.*¹

L. M. Wedel som var præst og landøkonom og opvokset på Gudeumkloster ved Lemvig skrev om bønderne på Lemvig-egnen i 1806:

*Indvaanerne baade her og i hele Skodborg Herred have noget Goddædigt i deres Væsen og klæde sig ret got, deres Huse ere nette og ordentlige... De vise megen Giæstfrihed imod Fremmede og have en Slags Levemaade i Tale og Omgang, forskjellig fra andre Jyder.*²

I J.C. Halds landbrugsøkonomiske beskrivelse af Ringkøbing Amt fra 1833 kan man læse følgende beskrivelse af amtets indbyggere:

Amtets Almue er, som Vesterjyden i det hele taget, et godmodigt, nøjsomt, vindskibeligt, og haardført Folkefærd, og overgaaer i disse Egenskaber saavel de øvrige Beboere af den jydsk Halvø, som Nationen overhovedet. Af Naturen have Amtets Beboere særdeles Anlæg og Tilbøjelighed til at søge og benytte hver gunstig Lejlighed til lovligt Erhverv, især ved Kreaturhandel, som fremfor nogen anden Næringskilde plejer at lede til Velstand naar den drives med fornøden Kraft og Kyndighed. Alle Amtets Landmænd befatte sig mere eller mindre med denne Handel, de fleste dog kun for saavidt deres eget Opdræt og øvrige landoekonomiske Virkekreds dertil give Anledning.

I Sparsommelighed fortjener denne Almue, dog især Hedeboeren, at tages til Mønster; men denne Dyd øves ikke på Gjæstfrihedens Bekostning; thi neppe nogensteds i Landet hersker den sidste i højere Grad, end iblandt Vesterjyderne, ja selv hos de fattigste iblandt dem.

Formedelst deres Godmodighed er det let for deres Foresatte at komme tilrette med dem; kun naar deres Interesse kommer med i Spillet, hvor det gjelder om at lede dem til Overholdelse af givne Lovbestemmelser, kan der maaske stundom møde Undtagelser.

De karaktertræk som hæftes på vestjyder i disse tidlige skildringer er altså handelstalentet, gæstfrihed, arbejdsomhed, sparsommelighed samt en utilbøjelighed til at rette sig efter øvrigheden. Det er karakteristisk, at alle de nævnte egenskaber er forholdsvis konkrete størrelser, som relaterer sig til topografernes interesse for produktion og økonomi. De var interesserede i at se på regionernes bidrag til statens økonomi, og i den forbindelse var beskrivelser af de regionale befolkningers arbejdsindsats og økonomiske evner samt deres forhold til øvrigheden relevante.

Fra slutningen af 1800tallet og frem til 1920'erne har et større antal forfattere i forskellige sammenhænge beskrevet, hvad de har opfattet som særligt jyske og vestjyske karaktertræk. En af

¹ Pontoppidan 1970 (1769):781

² Wedel 1806: 82

de tidligste var L. Both, som i en historisk-topografisk beskrivelse af Jylland fra 1872 gav følgende karakteristik af vestjyder:

Jyden er forstandig, flittig, udholdende og driftig, men Vestjyden især er meget langsom og betænksom. (...) Mændene elske især Handelen, og det er interessant at iagttage, at imellem de sindige Vestjyder kunne Jøder, der dog ellers af naturen ere særligt begavede for Handelen, i længden ikke staae sig. Forstanden og Beregningstalentet kunne være lige, men det bliver Sydens livlige Søn umuligt i Længden at "hamle op" med den seige Jyde med Hensyn til rolig at afvente det beleilige Øieblik.³

I 1905 udgav forfatterne Clausen og Nielsen en skildring af Danmarks land, hvori jyder beskrives som dygtige handelsfolk, der er gode til at regne på fortjenesten af en handel. De er langsomme og har lune, som de udnytter til at skaffe sig en god handel. Endvidere har jyder en stærk retsfølelse i en sådan grad, at de ofte indlader sig på længere processer for at hævde deres ret.⁴ Også folkemindesamleren Thorkild Gravlund var i sine i øvrigt temmelig uklare beskrivelser af dansk folkekarakter inde på, at jyder har sans for pengesager. Gravlund skrev endvidere om den jyske beskedenhed som et karakteristisk træk.⁵ En anden skildrer af det fælles jyske karaktertræk var dr. phil. Gudmund Schütte, som i 1926 udgav en bog med titlen *Jyder*. Heri beskriver Schütte jyder som handelsfolk, der er optaget af det materielle grundlag for deres tilværelse. Jyder er ifølge Schütte tvære og utilnærmelige i det ydre, men menneskevenlige og hjælpsomme på bunden, de udtrykker sig ikke i stærke vendinger om hverken godt eller skidt og de taler ikke om følelser. Jyder er endvidere nysgerrige og vil gerne udspørge fremmede, men er til gengæld også gæstfri, når de har lært deres gæster at kende.⁶

De ovenfor omtalte forfattere skelner ikke mellem vestjyder og jyder i almindelighed, for dem er de jyske karaktertræk knyttet til befolkningen i hele Jylland og de omtaler ikke regionale variationer i mentalitet og særpræg. Der er ikke mange forfattere fra perioden omkring 1900 som specifikt beskriver den vestjyske befolkning. De eksempler, jeg har fundet, stammer fra to veluddannede specialister – en præst og en læge - som betragtede lokalbefolkningen med tilflytterens briller. Læge A.N. Andersen fra Lemvig skriver i 1908 om befolkningen på Lemvigegnen, at de er af en forsigtig, betænksom og mistænksom karakter. Beboerne i Lemvig lægedistrikt har ifølge Andersen en noget indesluttet natur og er ikke meget meddelsomme, til gengæld er de pålidelige og gæstfri og elsker

³ Both 1872:11

⁴ Clausen og Nielsen 1905

⁵ Gravlund 1919

⁶ Schütte 1926

selskabelighed. Også Andersen omtaler befolkningens talent for handel, som han mener hænger sammen med deres reserverthed:

Befolkningen har ikke været uimodtagelig for nye Tanker, tværtimod har saadanne tidlig fundet Ørenlyd, men deres Forsigtighed, parret med nogen Mistænksomhed, har bevirket, at man ikke letsindig er gaaet ind paa Eksperimenter, men først efter nøje Overvejelse, og efter en bestemt Plan har søgt at realisere de nye Tanker. (...) Denne Mistænksomhed gør ogsaa at de er saa gode Handelstalenter, Frygten for at skulle blive "taget ved Næsen" har udviklet en Refleksion og Skarpsindighed, som kommer dem til gode i Handelsøjemed.⁷

En nogenlunde tilsvarende beskrivelse af vestjyder af sognepræst i Vedersø Kaj Munk blev udgivet i 1944. Munk karakteriserer den vestjyske befolkning som tavs, tungsindig og svær at få en mening ud af. Vestjyder er ifølge Munk sindige, arbejdsomme og gæstfri folk. Munk nævner endvidere vestjyders manglende æstetiske sans, når det gælder byggeri, tænker vestjyderne i praktiske løsninger og lader hånt om æstetikken, mener han.

Der er således mange ligheder mellem de karaktertræk som 17-, 18- og 1900tallets forfattere hæfter på (vest)jyderne. Gennemgående karakteristika er arbejdsomhed, gæstfrihed, handelstalent, alle tre forholdsvis håndgribelige egenskaber. I de nyere beskrivelser af vestjyder finder man endvidere en række mentale karakteristika som langsomhed, beskedenhed, sindighed, indesluttethed mv. 1900tallets forfattere bevæger sig således ind på et mere uhåndgribeligt felt i beskrivelserne af den vestjyske mentalitet. Hvor de ældre beskrivelser koncentrerer sig om det konkrete egenskaber, bliver de mere diffuse mentale egenskaber interessante for 1900tallets forfattere. En forklaring på denne forandring fra de ydre til de indre værdier skal nok findes i de forskellige formål, hvormed beskrivelserne er skrevet i henholdsvis 17-18-1900tallet. I mellem 1700tallets topografer og 1900tallets forfattere ligger 1800tallets romantiske periode, hvor interessen for folket og dermed den brede bondebefolknings liv og tradition blev vakt. I første halvdel af 1800tallet begyndte folkelivsforskere at indsamle folkets minder, og i denne bevægelse blev særligt den jyske almues kultur interessant, idet man forestillede sig, at denne var tættest på den oprindelige danske folkesjæl. De første folkemindesamlere interesserede sig ikke for regionalt særpræg og regionale mentalitetsforskelle, da deres projekt var at finde ind til den samlede danske nations oprindelige folkekultur. Endvidere opstod der i 1800tallet en politisk dagsorden, som gik ud på at nationalisere provinserne og sikre deres loyalitet mod København som nationens hovedstad. I denne diskurs var det prekært at betragte jyder som et særligt folkefærd, da Jylland i en københavnsk optik lå

⁷ Andersen 1908:78

foruroligende nær ved Hamborg som et alternativt handelscentrum⁸. Det er derfor først fra slutningen af 1800tallet, at man igen begyndte at interessere sig for regionale forskelle. Romantikken og nationalismen havde vakt en interesse for folkesjælen og de indre værdier, og det var som børn af denne epoke, at forfattere og folkelivsforskere omkring starten af 1900tallet begyndte at interessere sig for jydernes og vestjydernes mentale karakteristika og ikke kun konkrete egenskaber.

De her omtalte beskrivelser fra 1700tallet og frem betragter vestjyderne udefra og siger ikke noget om, hvordan befolkningen i Vestjylland på samme tid opfattede sig selv. Det har ikke i denne undersøgelse været muligt at opspore kilder, der fortæller om vestjydernes selvopfattelse i 17- og 1800tallet. Det er nærliggende at tro, at arbejdet i stænderforsamlingerne og det politiske spil omkring Jyllands relation til København har været med til at skærpe en fælles følelse af jyskhed i opposition til det østdanske. Efter demokratiets indførelse kæmpede en række vestjyske politikere endvidere for sager, der særligt ville komme Vestjylland til gode, for eksempel infrastruktur som jernbaner og havneanlæg samt redningsvæsen og sikring af Jyllands vestkyst. Man kan forestille sig, at de politiske kampe har været med til at 'opruste' en vestjysk fællesskabsfølelse, idet det politiske spil har konfronteret vestjyderne med andre dele af befolkningen med andre interesser og måske karaktertræk. Niels Buch Breinholt var en af de markante vestjyske politikere, der i årene 1870-1910 arbejdede for at fremme de vestjyske interesser i landstinget. Som optakt til sine erindringer beskriver han i 1914 sig selv som vestjyde:

Min første Tanke var at begynde med en stærk Understregning af min Egenskab som Vestjyde, ikke blot født og båret som sådan, men nedstammende fra fuldblods Vestjyder, der i mere end 200 År gennem talløse generationer både på min fædrene og mødrene Side har holdt det vestjydske Blod rent og ublandet, så man næppe vil kunne undres over, at jeg er bleven Vestjyde i Sind og Skind, at min Livsgerning er bleven præget heraf, at mit Manddomsarbejde væsentligt har taget Sigte på at fremme den i så lange Tider upåagtede og stedmoderlig behandlede Vestkysts Interesser, og at det er på denne Baggrund min Livshistorie bør ses og bedømmes.⁹

Eksemplet viser, at Niels Buch Breinholt i allerhøjeste grad har opfattet sig selv som vestjyde i begyndelsen af 1900tallet. Breinholt uddyber ikke i citatet, hvilke egenskaber han forbinder med det vestjyske, men i sine erindringer fremstiller han sig selv som flittig og arbejdsom og med sans for handel og investering. Breinholt er formentlig det tidligste eksempel på en vestjyde, der udtaler sig om at være vestjysk. Vi ved følgelig ikke meget om den tidlige vestjyske selvopfattelse. Man kan imidlertid have en formodning om, at de udefrakommende forfatters beskrivelser af den vestjyske befolknings særpræg, kan have medvirket til at præge befolkningens selvopfattelse.

⁸ Frandsen 1996

⁹ Damgaard og Graugaard 1994:42

Etnologen Palle Ove Christiansen påpeger muligheden for, at regionale selvopfattelser kan være opstået i en historisk narrativ proces ved at befolkningerne har fået kendskab til udefrakommendes opfattelser af dem, og derefter har indoptaget de positive karakteristika og forsøgt at leve op til dem og indarbejde dem i deres selvopfattelse¹⁰. Ifølge Christiansen kan en udefrakommende iagttagers enkeltstående påpegning af et positivt karaktertræk hos en lokalbefolkning være med til at cementere og uddybe dette træk hos tilhøreren, og dermed er en proces sat i gang.

For at beskrivelserne af befolkningens særpræg kan have medvirket til at påvirke og forme dette særpræg, må beskrivelserne være blevet læst af eller gengivet for den lokale befolkning. Spørgsmålet er imidlertid om de tidlige beskrivelser på nogen måde er nået frem til og har kunnet præge den almindelige vestjyske befolkning. Der har næppe været nogle vestjyske bønder, som har haft Danske Atlas stående på hylden, og skønt enkelte oplyste bønder måske har kendt til Halds beskrivelser af Ringkøbing Amt må det anses for usandsynligt at en påvirkning via litteraturen har fundet sted i denne tidlige periode. Det er dog tænkeligt at veluddannede mennesker har læst de pågældende værker og har gengivet indholdet for den lokale befolkning. Det har dog i denne undersøgelse ikke været muligt at finde kilder, der kan underbygge denne teori, og tilvejebringelse af sådanne vil formentlig være umulig, da denne type processer næppe har sat sig blivende spor. Endvidere må det anses for usandsynligt at befolkningen i 1700tallets og det tidlige 1800tals Vestjylland har været konfronteret med udefrakommendes opfattelser af deres karaktertræk i en sådan grad, at disse har kunnet ensrette en hel befolkningsgruppes karaktertræk og selvopfattelse. En udefrakommendes enkeltstående påpegning af vestjydernes arbejdsomhed eller handelstalent har næppe været nok til at skabe en bevidsthed i befolkningen om det særligt vestjyske ved disse egenskaber.

Anderledes forholder det sig formentlig med de nyere beskrivelser af den vestjyske folkekarakter. Fra slutningen af 1800tallet spredte en ny historiebevidsthed sig til de bredere lag i befolkningen, hvilket blandt andet gav sig udslag i oprettelsen af landets første egns museer. Interessen for regional kulturhistorie hænger ligeledes sammen med det nye fokus på det regionale særpræg, der kom til udtryk i forskellige former for populære udgivelser. F.eks. var der stor interesse for folkemindeforskeren Thorkild Gravlunds bøger om dansk folkekarakter, og disse blev udgivet for en bred læserskare¹¹. Man må derfor antage at de nyere beskrivelser af vestjysk mentalitet er blevet læst af vestjyder og ad den vej har været med til at forme deres selvopfattelse og måske styrke særlige karakteristika. I 1800tallet udkom ligeledes en række sange som omhandler det jyske særpræg. Mest kendt er nok St. Steensen Blichers "Jyden han er stærk og sej" fra 1846, hvori det hedder om jyden, at han er udholdende og langsom i vendingen, og at han aldrig giver fortabt. I

¹⁰ Adriansen og Christiansen 2003: 227-239

¹¹ Adriansen: 2003:8

modsætning til de topografiske beskrivelser er sange af denne type nået frem til den brede befolkning, som har kunnet spejle sig i sangenes udsagn om det jyske særkende. Særligt ved de store folkelige forsamlings, som blev udbredte i anden halvdel af 1800tallet samt på højskolerne, har der været mulighed for den almindelige vestjyde at stifte bekendtskab med de karaktertræk, som disse sange beskriver. Herigennem er det nærliggende at tænke sig en begyndende påvirkning fra elite til den vestjyske befolkning, som er begyndt at opleve sig selv som bl.a. "stærke og seje". Samtidig er det interessant, at Blicher, der jo selv var jyde, på dette tidlige tidspunkt skrev en sang, som giver kraftigt udtryk for en jysk selvbevidsthed. Den slags tidlige 'slagsange', som beskriver folkekarakteren og ikke kun det regionale landskab kendes så vidt vides ikke fra andre dele af landet.

Vestjysk i medierne

I nutidens medier støder man næsten dagligt på udtalelser om og beskrivelser af jyske og vestjyske særpræg. Lemvig Museum har siden 1999 klippet udsagn om jysk og vestjysk særpræg ud af både lokale og landsdækkende aviser, og museet har i dag en god samling eksempler på nutidige opfattelser af vestjysk særpræg. En lang række af de karakteristika, som er beskrevet i den ældre litteratur om jyder, går igen i de nutidige beskrivelser. Jyder beskrives som rolige, ærlige, usnobbede og lidt tunge i det. Endvidere fremhæves arbejdsomhed ofte som et særligt jysk karakteristikum:

Jyder har en lidt anden indstilling til tingene. De er ikke så store i armbevægelserne, de kan møde til tiden og arbejde ihærdigt og engageret med de ting, der er på programmet lige nu. De besidder det, jeg vil kalde gamle dyder. (Virksomhedsejer Jens Mølgaard fra Thy citeret i Lemvig Folkeblad 31.12.05)

Jyder er på alle måder bedre væsener og en bedre arbejdskraft end københavnere. (Frank Dahlgaard, redaktør ved Danmarks Statistik, citeret i Lemvig Folkeblad 30.12.05¹²)

Sindighed er et særpræg, som i medierne også ofte forbindes med det (vest-)jyske. Vestjyder tager tingene med ophøjet ro og lader sig ikke synligt påvirke af hverken fiasko eller succes. Lemvig Folkeblad bragte i november 2005 historien om en vestjysk familie, som havde vundet 10 millioner i lotto:

Som sande vestjyder valgte familien Bay dog at tage triumfen med ro. "Vi kunne alligevel ikke gøre så meget om aftenen, så vi valgte at sove på det, inden Søren tirsdag formiddag tog om i butikken og fortalte at han var vinderen". Og de vestjyske vindere har naturligvis heller ingen planer om at solde pengene op: "Det eneste jeg ved er at jeg skal have mig et par nye træsko." Den 35-årige

¹² Dette samt flere andre udtalelser om jyder og jyskhed har Lemvig Folkeblad klippet fra landsdækkende aviser, i dette tilfælde Berlingske Tidende. Det er noget nyt avisen er begyndt på, og det bidrager formentlig også til en styrkelse af den jyske selvfølelse blandt læserne.

nyslåede millionær, Allan Bay fra Vormstrupvej ved Haderup, bevarer begge ben på jorden. (Lemvig Folkeblad 23.11.05)

Også folk fra erhvervslivet bemærker den vestjyske sindighed, som kommer til udtryk i en selvbevidsthed, hvor man kender sit værd, men holder det for sig selv:

Der er et helt særligt sindelag i Ringkøbing og Viborg amter... Det der med på det jævne, man er ikke først med de nye ting. Det skal ikke blive for vildt, vi ved jo godt, hvad vi kan, og man skal ikke prale af det. Der er faktisk en enorm selvbevidsthed, men den giver sig nok også udslag i, at man ikke er så åben overfor anderledes-tænkende, for man ved jo alligevel bedre, når det kommer til stykket. (Lone Saaby, Projektchef i Dansk Industri i Lemvig Folkeblad 05.04.05)

Sindigheden og arbejdsomheden er karaktertræk, der af mange opleves som afgørende mentalitetsforskelle på befolkningen i det vestlige og det østlige Danmark. Flere vestjyske virksomheder har haft kontorer i København, som de har fundet det nødvendigt at lukke igen netop på grund af mentalitetsforskellen på øst og vest. Et eksempel er Mølgaard Netcom A/S fra Thy, som for nogle år siden nedlagde en afdeling i København. Direktør Jens Mølgaard udtaler:

"Der var simpelthen for meget bøvl med at få københavnerne til at arbejde ud fra den mentalitet, vi sætter som normen i vores virksomhed. Skulle vi bevare afdelingen i København, skulle en af os bo derovre, men vi valgte alle at sige at det ikke er vores mission her i livet at omvende den københavnske mentalitet. Så vi har nu hele vores hovedafdeling i Thy, og her befinder vi os rigtig godt." (Lemvig Folkeblad 31.12.05)

Det er dog ikke kun mellem Jylland og København, at der kan findes mentalitetsforskelle, disse kommer også til udtryk mellem Øst- og Vestjylland. Da den østjyske vindmølleproducent Micon i 2004 fusionerede med vestjyske Vestas, blev der slået bro over to forskellige virksomhedskulturer, der ifølge brancheanalytiker Per Krogsgaard havde rod i det regionale tilhørsforhold. Vestas satsede på at levere et produkt af høj kvalitet, og holdningen var, at man klarede sig bedst på egen hånd. Strategien skabte ikke stor økonomi men stor troværdighed blandt kunderne. Micon lavede skræddersyede løsninger til kunderne, men glemte til tider selve produktet, hvilket resulterede i underskud. *"Ved nærmere eftersyn var det måske forskellen i kultur, der gjorde det. Nemlig den sindige vestjyske mentalitet, der ikke tog mange chancer, sat overfor den måske lidt for fleksible og risikovillige østjyske",* udtaler Per Krogsgaard. (Lemvig Folkeblad 22.12.2004)

Palle Ove Christiansens ide om den narrative identitetsskabende proces kan således i vid udstrækning iagttages i dag, hvor man flere gange ugentligt i avisen kan læse om mennesker med tilknytning til Vestjylland, som betegner deres egen eller andres ageren som typisk vestjysk.

Det nutidige materiale

De hidtidige undersøgelser i Lemvig Museums projekt har beskæftiget sig med et indefra-perspektiv: vestjydernes syn på sig selv. Baggrunden for at anvende et udefra perspektiv i denne sidste undersøgelse i projektet er en forventning om, at tilflyttere fra andre egne af landet vil have et skarpere blik for karakteristika hos befolkningen i det område, de er flyttet til, og for regionale forskelle i forhold til det område de kom fra. Endvidere er et andet perspektiv kommet med qua samarbejdet i det landsdækkende indsamlingsnetværk, som drejer sig om integration/konfrontation mellem indfødte og tilflyttere og med tilflytteres rolle i foreningslivet og som initiativtagere i lokalsamfundet. Netværkets fælles spørgeliste rummer et tema omkring konkrete erfaringer med at være tilflytter i området, hvordan man bliver modtaget og integreret, samt hvordan man bruger byer og faciliteter i lokalområdet og regionen. Det er således ikke kun tilflytternes oplevelse af det vestjyske særpræg, men også deres oplevelse af at være tilflyttere i området, som har været i fokus. De to perspektiver har suppleret hinanden godt, idet erfaringerne som tilflytter ofte er tæt forbundne med oplevelsen af det lokale særpræg. Der er således stor forskel på, hvordan de interviewede tilflyttere har opfattet lokalbefolkningen, og om de overhovedet har haft en opfattelse. Denne forskel hænger i nogen grad sammen med tilflytternes forskellige mål med at være tilflyttere.

Seniorforsker Thorkild Ærø har i et forskningsprojekt for Statens Byggeinstitut i 2005 udpeget tre idealtyper af tilflyttere, nemlig "de lokale", "de opsøgende" og "de frie og selvkørende". De lokale er den type tilflyttere som (f.eks. efter endt uddannelse) flytter tilbage til det område, hvor de er født og opvokset. Denne type tilflyttere kender kvaliteter og mangler i området og flytter måske tilbage for at genvinde disse kvaliteter, f.eks. naturen, familie, venner. De lokale tilflyttere kender området på forhånd og falder hurtigt til.

De opsøgende tilflyttere er dem, som efter omhyggelige overvejelser og undersøgelser af området vælger at slå sig ned. Mange siger farvel til job og bolig, der hvor de flytter fra, og satser på en ny tilværelse. De opsøgende tilflyttere flytter for at realisere en drøm om et andet liv i et godt nærmiljø væk fra storbyen. Mange har en forestilling om en tryggere tilværelse i et forpligtende fællesskab og er derfor afhængige af at blive accepteret og inddraget i lokalsamfundet. Samtidig er de ofte villige til at yde arbejdskraft og engagement til lokale projekter. Muligheden for at få råd til en større og bedre bolig er også en motivationsfaktor for denne type tilflyttere.

Den tredje type tilflyttere er de frie og selvkørende. De søger gode boliger og naturværdier, men bevarer det sociale netværk på det sted de flyttede fra, og er ikke afhængige af sociale relationer til lokalbefolkningen. De uafhængige tilflyttere pendler ofte ud af lokalområdet for at arbejde eller de har forladt arbejdsmarkedet.

I undersøgelsens interviewmateriale kan man genkende mønsteret med de tre typer tilflyttere. Lidt overordnet kan man sige, at de to første typer tilflyttere forsøger at blive integreret i lokalsamfundet

og blive en del af lokalbefolkningen, mens den tredje gruppe kun har ringe interesse i at integrere sig.

Stort set alle tilflyttere i undersøgelsen fortæller, at de er blevet venligt modtaget, og at naboerne har været forbi med en blomst eller en gave for at sige velkommen, men en yderligere kontakt har været svær at fastholde. Generelt oplever tilflytterne på Lemvigegnen det som vanskeligt at komme ind på livet af lokalbefolkningen. Når man som tilflytter deltager i lokale møder og arrangementer, er de lokale tilbageholdende med at henvende sig for at snakke, selvom de samtidig er meget nysgerrige efter at vide, hvem den nye er. Er man så som tilflytter blevet et kendt ansigt, kan der gå meget lang tid, før man bliver inviteret indenfor hos de lokale til en kop kaffe og en snak. Hvis man vil lære nogen af de lokale at kende, må man melde sig ind i en af de mange foreninger og ad den vej søge at blive et kendt ansigt:

Det er ikke i hjemmene, man bliver inviteret i første omgang, men det er meget udpræget i foreningerne. Det er der, folk har deres tilhørsforhold. Jeg kender stort set ikke nogen, der ikke har et medlemskab i en eller anden forening her i byen.

Det er at søge ind i foreninger og møde op til arrangementer, når der sker noget i byen. Hvis jeg ikke havde været den offentlige person, som jeg er i kraft af butikken, så tror jeg det havde været sværere at komme ind og lære nogen at kende. Det kræver et vist gå på mod selv at møde op i foreningerne og der, hvor de lokale er, og så stille og roligt komme ind på livet af dem, for det er jo ikke fordi, de åbner sig helt vildt hurtigt.

14

De fleste tilflyttere er således ligesom de lokale engageret i foreningsarbejde af forskellig art, og mange af dem er ikke bare passive medlemmer, men deltager aktivt i foreningernes arbejde og drift. Der er en tendens til at de kulturelle foreninger (musik, teater, biograf mv.) har en høj deltagelse af tilflyttere, mens idrætsforeninger, politiske foreninger mv. drives af både tilflyttere og lokale.

Langt de fleste af de medvirkende informanter har deres venner blandt andre tilflyttere mens de indfødte mest hører til i bekendtskabskredsen. Dette kan skyldes tilflytternes oplevelse af vanskeligheden ved at lære lokalbefolkningen at kende, men kan også hænge sammen med at tilflyttere via den uddannelse og de interesser de bringer med sig 'tiltrækkes' af hinanden:

Det er ikke, fordi vi kommer fra København. Det er de erhverv, vi har, de kredse vi kommer i, og de ting vi interesserer os for med musik og kultur.

Børn (og hunde) er ofte en god indgang for tilflyttere til at lære indfødte i lokalområdet at kende. Har man børn kommer man naturligt i sammenhæng med andre forældre enten i skole, institutioner

eller i foreninger, og børnene giver let anledning til samtale forældrene i mellem. For nogle er vejen til venskab gået gennem børnenes venskaber.

Det at have børn, kan være en rigtig god indgangsvinkel til det. Så kommer man i børnehaven og i skolen. Og så gælder det om at melde børnene ind og få dem til at gå til gymnastik osv. Jeg sad i forældrebestyrelsen efter 2 måneder. Det er med at engagere sig og komme ind, så bliver du lynhurtigt accepteret, og de finder ud af hvad du er for en.

Enkelte informanter kender slet ingen indfødte og finder det heller ikke interessant at opdyrke bekendtskaber blandt lokalbefolkningen. Disse tilflyttere tilhører typisk den tidligere omtalte gruppe af frie og selvkørende, som ikke engagerer sig i foreningslivet og har deres venner blandt øvrige tilflyttere i området eller i det område hvor de flyttede fra – typisk København og Århus.

Jeg meldte mig til noget pilates, og der talte jeg med nogen kvinder, der kom her fra Lemvig. Men jeg gjorde det nok ikke specielt for at blive integreret, jeg bruger byen og de ting, jeg gerne vil, og taler med folk, hvis det er oplagt. Men jeg har ikke gjort noget som sådan for at blive en del af noget.

Der er altså stor forskel på hvor meget tilflyttere har at gøre med vestjyderne og i nogle tilfælde vil deres betragtninger af det særligt vestjyske derfor nok basere sig på fordomme og gisninger mere end på reelle oplevelser af vestjyderne.

Tilflyttere om indfødte

Den nutidige del af undersøgelsen har beskæftiget sig med tilflyttere til Lemvigegnen og deres oplevelse af et vestjysk særpræg. I dette afsnit præsenteres materialet, og det sammenfattes, hvilke karakteristika de interviewede tilflyttere forbinder med vestjyderne.

Tavshed

Ser man på hvilke egenskaber tilflyttere i dag hæfter på Lemvigegnens befolkning, viser det sig, at mange temaer fra de topografiske beskrivelser og 1900tallets beskrivelser af vestjyder går igen. De vestjyske særpræg, som flest tilflytterne trækker frem i det nyindsamlede materiale, er således tavshed, langsomhed, selvtilstrækkelighed. Særligt vestjydernes tavshed har mange informanter bidt mærke i:

Ordknapheden og handelstalentet er karakteristisk. De er stille og rolige. Der skal meget til at hidse folk op. Hvis de siger noget, så mener de det.

Mange tilflyttere oplever sig selv som meget snakkende i forhold til vestjyderne, en butiksindehaver født på Sjælland fortæller:

Folk er lidt reserverede, har jeg fundet ud af. De skal have en anledning til at snakke, de tør ikke bare komme ind, for tænk nu hvis jeg synes, at de skal købe noget. (...) Jeg griner højere og snakker højere end folk, som bor her. Jeg begynder nok tit at snakke om noget, som de ikke selv ville starte med.

På dette punkt mener de fleste tilflyttere i undersøgelsen, at vestjyderne skiller sig ud fra befolkningen i det østlige Danmark:

Er der forskel på østjyder og vestjyder? Ja det er der i hvert fald. Vi boede i Århus i en del år. Antallet af ord er anderledes. Der bliver talt mere i Østjylland, og man bruger noget mere gestik.

En del tilflyttere har oplevelsen af, at vestjyderne ikke taler ret meget, men til gengæld udtrykker mange ting mellem linjerne. Denne måde at kommunikere på kan være svær at vænne sig til for udenforstående:

En gang i mellem kan man ikke helt forstå den måde, de er på. Når man har boet så mange år på Sjælland, så er man vant til at snakke utrolig meget, og så skal man vænne sig til en gang imellem at holde nogle pauser og lytte. Og så lægge mærke til især de ting, som ikke bliver sagt. Jeg er mere tilbøjelig til at sige de ting, jeg mener, hvor en vestjyde kan finde på at underdrive eller lad være med at sige noget, og så er det underforstået, at det skulle man da have gættet, at sådan var det jo. Det synes jeg kan give lidt problemer, indtil man finder ud af det.

16

Vestjydernes ordknaphed opleves som særlig udpræget med hensyn til følelser og personlige problemer eller konflikter:

De er ikke så åbenmundede med deres følelser og med at tage stilling til ting. Der er københavnere meget hurtigere til at få sagt noget. De bruger ikke så mange tillægsord i sproget. Det er minimalistisk, kan man sige. Det er den der med, at det er ikke så ringe, når det er ovenud fantastisk skønt og godt. Den er gammel og kendt, men den passer stadigvæk. Ordknappe og tillukkede virker det som, og man vil ikke snakke om sine følelser

Generelt set så er vestjyder ikke gode til at tale om følelser, og de viger udenom en konflikt, hvis det er menneskelige ting, der skal tales om. (...) Jeg tror vestjyderne har nemmere ved at acceptere, at der er nogen ting, som gør ondt, og som ikke bliver forandret. De er ikke et folk, der gerne vil forandre tingene og tilværelsen.

Jeg synes, de er meget konservative. Og de snakker rundt om én, hvis de har et problem med én, så er det ikke sikkert, man selv får det at vide. De er ikke så gode til at gå til den, de har et problem med.

Reserverthed – selvtilstrækkelighed

Som det er fremgået af flere af ovennævnte citater, opfattes vestjyderne af tilflytterne også som reserverede og svære at komme ind på livet af. Flere tilflyttere har oplevet det som endog meget vanskeligt at komme ind i de lokale beboeres meget fasttømrede fællesskaber. Dette har for mange tilflyttere været med til at gøre de første år i området svære, fordi det har taget lang tid at opbygge en omgangskreds i området:

Folk her er ikke særlig nemme at komme tæt på, men når man så først er lukket ind i deres liv, så er man også inde. (...) Når man er inde, så er man inde, men det tager lang tid at komme ind, de skal se en an i lang tid. Når man så er inde, så er der også noget solidt over det, og det kan jeg godt lide. Men man skal gøre en aktiv indsats selv, det kommer ikke serverende på et sølvfad.

Vores naboer var vældig søde og kom over med en buket blomster, men så var det da også det. Vi var vant til i København fra første dag, at naboerne kom over, og at vi blev inviteret til grillaften. Vi så meget til naboerne derovre, og det oplevede vi ikke herovre. Så begyndte vi at invitere forældrene til vores søns klassekammerat, som bor overfor, over at spise, og de kom da også, men der kom ikke rigtig noget den anden vej.

Jeg tror, man skal kende hinanden noget bedre herovre, før man bliver lukket ind i folks hjem. (...) De er reserverede. De er søde og imødekommende, men kun til en vis grænse. Og det, tror jeg måske, hænger sammen med, at jeg kommer fra Sjælland af, men jeg ved det ikke.

De fleste tilflyttere har med tiden fået lokale beboere i deres bekendtskabskreds, mens de mere nære venner oftest er andre tilflyttere. Dette kan hænge sammen med de lokale beboeres reserverthed, men kan også tilskrives sammenfald i interesser og uddannelse, som en informant er inde på:

Men det er ikke, fordi folk er tilflyttere, det er i kraft af deres interesser og uddannelser. Interesserne hænger tit sammen med ens uddannelsesniveau. Mange af dem vi kommer sammen med og som bor her, de er uddannet andre steder end i Lemvig, og det vil så sige, at mange af dem også kommer andre steder fra. Jeg kommer også sammen med nogle vaskeægte lemvigere. Det er nogle kolleger fra min gamle institution. Men det er ikke så mange rene lemvigere, jeg kommer sammen med.

Nogle informanter oplever reserveretheden som et udtryk for en selvtilstrækkelighed blandt de lokale, som både kommer til udtryk på et privat plan og i en generel selvtilstrækkelig indstilling til de øvrige landsdele og deres befolkning:

Jeg synes, der er en tendens til, at man er sig selv nok her, og der er ikke nogen, der skal komme og blande sig. Man er på et plan utrolig venlig og imødekommende, men på et andet plan meget privat og har rullet gardinerne ned og sørget for, at alt ser pænt ud og har taget pænt tøj på, når man skal i banken.

Det er det der er lidt sjovt, for landskabet er åbent og lyst og blæsende tit, og man skal stå godt fast på sine ben for ikke at blive blæst omkuld. (...) Men jeg synes at mentaliteten her er det modsatte. Mentaliteten er mere lukket og afventende og sig selv nok. Man synes, at man er noget særligt herovre. Og så kan jeg også få det indtryk, at man vil helst se mod vest, man vil helst se ud over havet. Og delvis også mod nord og syd, men man vil helst ikke se mod øst. Vi havde et møde om det på skolen, hvor der var en, der sagde, at vi står jo godt, hvor vi står her med ryggen mod øst og med udsynet ud over vandet. Og jeg synes det er fint at have udsynet, men man kunne også godt vende blikket den anden vej. Der er en tendens til, at man helst vil se mod vest, hvor øst det er et folkeslag som ikke er blevet kloge endnu!

Vestjylland - København

Dette spændingsforhold mellem Vestjylland og Østdanmark og særligt København fremhæver flere informanter som karakteristisk. Nogle opfatter det som et udtryk for selvtilstrækkelighed, at vestjyderne føler sig bedre og klogere end københavnernes, mens andre tilflyttere ser det som et mindreværds kompleks:

Det kan godt virke, som om Vestjylland har et mindreværds kompleks. Man går hele tiden i offensiven for at forsvare, at det (Vestjylland) er fedt, og så har Vestjylland det med at sammenligne sig med København. (...) Det er hele tiden København, der er målestok for et eller andet.

Jeg har en opfattelse af, at der generelt er et lavt selvværd her. Der er en opfattelse af, at københavnernes tager en masse fra os, og der er en masse ting, der går forbi vores næse.

Jeg tror også, det handler om, at man føler sig lidt underlegne. Københavnerne er rappe, hurtige og kvikke i deres måde at være på, de er måske smart klædt på.

Langsomhed

Et andet særpræg, som de fleste informanter nævner, er vestjydernes langsomhed. Tilflytterne oplever, at vestjyderne er lang tid om at tage beslutninger og at handle, dette står i kontrast til tilflytternes opfattelse af sig selv:

Jeg gør måske tingene på en anden måde, og om det skyldes, at jeg er mig, eller at jeg er københavner, det ved jeg ikke. Jeg snakker for eksempel meget, hvis jeg er inde i en forretning. Eller hvis man står i kø nede i Kvickly, så synes jeg det kan være irriterende, hvis det bare går usandsynlig langsomt, og sådan noget kan jeg også godt give udtryk for.

Jeg taler hurtigere, og jeg er hurtigere til at træffe beslutninger. Jeg bruger ikke så lang tid på at overveje, og det kan også godt være en bagdel nogle gange. Jeg siger ikke bedre begavet, men hurtigere på aftrækkeren og mindre eftertænksom, tror jeg.

Langsomheden hos de enkelte individer er medvirkende til at samfundet som sådan kører i et langsommere tempo end tilflytterne er vant til, der hvor de kom fra:

Specielt det med at alting går meget langsomt. Der er tid og plads til, at folk tager det helt stille og roligt. Folk er reserverede og skal lige se en lidt an. Det synes jeg ikke er en negativ ting, men sådan tror jeg bare, det er. Det tager lidt tid, de åbner ikke armene med det samme. Omvendt er der også noget stabilt over det.

Der er mindre tempo på, ting går langsommere og man er længere tilbage med nogen ting, end man er andre steder. Det er man egentlig godt tilfreds med. Man er godt klar over det, men det synes man ikke gør spor.

En typisk Vestjyde

I interviewundersøgelsen blev informanterne bedt om at beskrive, hvad der for dem er en typisk vestjyde. Besvarelsene sammenfatter de ovenfor beskrevne karakteristika:

Min nabo. Hun er sindig og rolig, så jeg vil sige at hun er en typisk vestjyde. Hun snakker ikke over sig, før hun kender folk rigtig godt, det vil jeg måske sige, er et kendetegn for en vestjyde. Det har da taget et stykke tid at komme ind på livet af dem, men det er da i og med at vi også selv har holdt os tilbage.

Det ville være sådan en som min svigerfar: venstremand med sådan lidt fastlåste holdninger. Når man har ment noget i så mange år, så bliver man ved med at mene det. Man er ikke særlig åben overfor nye ideer. Det er gået godt i mange år herovre, og det bliver det nok også ved med. Vi skal

ikke lave for meget om på tingene da! Folk er ikke så omstillingsparate kan man sige. Det er igen det der med at være hurtig og være sindig, det er nok det mest karakteristiske. Er der mange af den type? Ja det synes jeg, der er. Specielt af dem på 50 år og opefter.

Nogle informanter inddrager også andre og mere konkrete særpræg i udpegningen af den typiske vestjyde:

En typisk vestjyde synes jeg er svært at sætte et moderne billede på. Det er nok en lidt lukket og stille person, men alligevel med en masse humor. Men ikke humor på den rigtig sjove måde og heller ikke ret meget selvironi. Der er rigtig mange, som er gode til at fortælle historier på den gamle facon. Det er ikke sådan en moderne humor. Og de er da også sjove. Og så det underspillede og det med, at man ikke roser hinanden for meget. Og så er en rigtig vestjyde også god til at danse, og ude ved os er han rigtig god til at drikke snaps.

En typisk vestjyde kunne være min frisør, en kvinde i midten af 30'erne, som aldrig har boet andre steder end Vestjylland, hvilket jeg synes, er lidt skræmmende. Jeg har hørt om flere vestjyder, som aldrig har været i København, det er nok en typisk vestjyde for mig.

Han er nok jæger og fritidsfisker og faglært eller ufaglært arbejder. Han er ikke landmand mere, dem er der for få af til, at det er en karakteristisk vestjyde. Jeg tror, han arbejder, og måske ikke sådan af lyst, men man skal jo have noget at leve af. Lysten ligger i fritiden i jagt og fritidsfiskeri.

Er det en man møder tit? *Ja det tror jeg er hovedparten af befolkningen.*

Vestjyders syn på sig selv

Skal man studere den narrative proces, som ifølge Palle Ove Christiansen skaber det vestjyske særpræg, er det interessant at se på både tilflytternes og de "indfødtes" oplevelse af det særligt vestjyske, da begge parter må formodes at spille en rolle i processen.

I museets spørgeskemaundersøgelse fra 1999 blev deltagerne bedt om at vurdere, hvor godt en række karakteristika passede på vestjyder. Ser man på de "indfødte" vestjyders besvarelser, mener et flertal at egenskaber som humor, beskedenhed, gæstfrihed og hjælpsomhed er karakteristisk for vestjyder. Endvidere synes meddelere, som er født og opvokset i regionen, at vestjyder har handelstalent og er flittige, foretagsomme, selvstændige og sparsommelige. Der er til gengæld næsten ingen af meddelerne, der mener, at vestjyder er selvglade, dovne eller hurtige i vendingen.

I spørgeskemaet blev folk bedt om at give deres bud på, hvad vestjysk særpræg og vestjyske værdier er for en størrelse. I de mange besvarelser nævnes sindigheden ofte som et udpræget vestjysk træk:

*”En sindig vestjyde” der lige skal se folk og ting an, men vinder man først en persons tillid/venskab så skal der meget til for at slå det i stykker. Samtidig gør vi ikke så meget væsen af os selv og der er ikke de store udsving i følelserne udadtil (helt oppe i skyerne eller helt nede i kælderen)
Jeg mener også, vi gerne selv vil bestemme over vort liv, vi har en egen, lun humor og vi holder sammen. (besv. 141. Kvinde, f. 1950)*

Et andet træk, som flere meddelere skriver om, er naturen som en vestjysk værdi, der har indflydelse på vestjysk mentalitet. Tre forskellige meddelere, som er indfødte vestjyder, giver følgende karakteristikker af naturens betydning:

Vi vestjyder – synes jeg – er præget af naturen her. Vi er lidt seje. Tænker over tingene før et svar ryger ud. Giver ikke så let op hvis vi har sat os et mål. Her i Vestjylland holder flere ægteskaber end ellers i landet. Man står ved det man lover. (besv. 201. Kvinde, f. 1938)

Naturmæssigt er det vestjyske særpræg vel især knyttet til naboskabet med havet med hvad deraf følger. Men også landet indenfor har sin karakter med fjorde og ellers store, forholdsvis flade landstrækninger. Der er god plads, langt til naboen og endnu længere til øvrighed og storbykultur. Den vestjyske mentalitet er måske en konsekvens af naturens magt i modsætning til mentaliteten hos byboer der færdes i en mere beskyttet, menneskeskabt verden. (besv. 180. Mand, f. 1938)

*Jeg vil tro, at det er to ting, der har præget ”det vestjyske” For det første er det naturen, som uundgåeligt sætter sit præg på menneskene. Naturen her er, og har været, barskere end andre steder i landet, hvilket også en stribe digtere og forfattere har givet udtryk for.
Og for det andet har egnen været ”lidt langt væk” fra de steder, hvor der skete noget. Altså, man har været på afstand af de større samfund, myndigheder og ”dem med uddannelse”. Det har sat sit præg indenfor samfundsnormer og opførsel mennesker i mellem. Pulsen slog lidt langsommere her ude vestpå. (besv. 142. Mand, f. 1945)*

Vestjyders tilbøjelighed til selvstændigt at klare tingene uden unødvendig indblanding fra myndighedsside er som det ses af ovenstående citater ligeledes et karakteristikum, som flere trækker frem og også kæder sammen med naturen og landskabet på egnen. Det er den vestjyske værdi som i en af besvarelserne kaldes *At stole på hinanden uden alt for mange dikkedarer, uden alt for meget papirusseri.* (besv. 185. Kvinde, f. 1933)

Som det fremgår, er der meget store overensstemmelser mellem tilflytternes opfattelse af vestjyder og vestjyders opfattelse af sig selv. Sindighed, langsomhed, handelstalent, troværdighed, arbejdsomhed er karakteristika som begge parter fremhæver, når de skal beskrive det typisk

vestjyske. Disse træk stemmer meget nøje overens med de særpræg, som forfattere og folkelivsskildrere i begyndelsen af 1900tallet fremhævede som særligt vestjyske, ligesom flere af egenskaberne blev fremhævet som særlige for den vestjyske befolkning af topograferne allerede i midten af 1700tallet. Man kan således konstatere, at den opfattelse af vestjysk særpræg, som kommer til udtryk i medierne i dag, kan følges næsten 250 år bagud i tiden.

Deraf kan man ikke nødvendigvis udlede, at det er sådan, vestjyder er. Man kan imidlertid konkludere, at begge parter både "indfødte" og tilflyttere bevæger sig inden for den samme diskurs vedr. vestjysk identitet og særpræg, en diskurs som har sit udspring i 1700tallets topografiske beskrivelser. Begge parter er med til at reproducere diskursen ved i en narrativ proces at vedligeholde forestillingen om et særligt vestjysk særpræg. Tilflytterne betragter de indfødte (måske med nogle forud indlærte ideer om vestjysk særpræg) og konstaterer, at de er på en særlig måde. De taler med andre tilflyttere eller indfødte om det, skriver om det i avisen og skærper herigennem vestjydernes blik for de pågældende særpræg og er således med til at cementere dem som vestjyske værdier. Vestjyderne selv er også med til at opretholde diskursen, dels ved i deres adfærd at leve op til de karakteristika, som lægges i det særligt vestjyske og dels ved selv mundtligt at reproducere forestillingen om det særligt vestjyske.

Det er dog fortsat et stort spørgsmål, om det vestjyske særpræg udelukkende er et italesat diskursivt fænomen, en kulturel konstruktion. Den konstruktivistiske tilgang til det regionale særpræg som noget, der kun skabes i talen om det, er i mine øjne også kun en del af forklaringen. Et regionalt særpræg, forstået som en række karaktertræk, som en regional befolkning identificerer sig med, er i vid udstrækning diskursiv, men er nødt til at bygge på en kerne af essens, som diskursen så kan være med til fremelske eller nedtone. Ikke alle de italesatte værdier der fremhæves som vestjyske er udelukkende positive (f.eks. tavshed og selvtilstrækkelighed), og flere af dem er meget konkrete egenskaber – som for eksempel handelstalentet. Jeg anser det for usandsynligt, at disse værdier er nogen, man kan 'tage på sig' som resultat af en narrativ proces. Hvis det ikke er en del af en persons væsen at være sindig, langsom, beskeden osv., kan man så forestille sig at diskursen kan fremelske disse træk i personligheden? Her forholder det sig nærmere sådan at der findes en række karakteristiske træk, som er nedarvede og traderede gennem generationerne, og som blandt andet tilflyttere og andre udefrakommende betragtere så har været med til at eksponere og dermed evt. trække mere frem hos den enkelte vestjyde. Bliver man som vestjyde jævnligt konfronteret med karakteristika som sindighed, langsomhed, falsk beskedenhed, sejhed mv. vil disse karakteristika måske efterhånden præge ens selvopfattelse, og man vil måske trække disse særlige egenskaber frem i personligheden. Om vi nogensinde som kulturforskere kan komme tæt nok på til i detaljer at beskrive denne proces er tvivlsomt, da den foregår hos det enkelte individ på et psykologisk plan.

Noget om snakken?

Er det rigtigt, at der eksisterer særlige egenskaber, som er karakteristiske for den vestjyske befolkning, og som gør vestjyderne anderledes end befolkningen i andre dele af landet? Som jeg hidtil har vist, er det en udbredt opfattelse både blandt indfødte og blandt tilflyttere, at vestjyder har visse fælles karaktertræk, forskellig fra den øvrige befolkning. Men ikke alle informanter i undersøgelsen er enige, de mener, at vestjyder er ligesom alle andre mennesker i landet, og at hvis man kan hæfte nogle karakteristika på dem som gruppe, så er det fordi de bor i provinsen, og ikke fordi de er vestjyder:

Jeg tror ikke, der er så stor forskel (på folk). Det har mere noget at gøre med generationer og uddannelse end med, hvor man kommer fra.

Jeg vil sige i forhold til en stor by, hvor udvalget er større, kan man hurtigere komme i berøring med folk på en eller anden måde. De steder, hvor vi har boet i Nordtyskland er forholdsvis lukket på samme måde som her. Jeg vil sige, at det er mere et landsbyfænomen at man er knap så åben men meget nysgerrig.

I spørgeskemabesvareelserne giver flere af de "indfødte" vestjyder udtryk for samme tvivl. De føler sig ikke anderledes end andre danskere og mener, at forskel på folk har at gøre med opvækst, uddannelse og interesser, samt om man bor i storbyen eller i provinsen. Målet med denne undersøgelse har ikke været at komme frem til om der reelt eksisterer et vestjysk særpræg. I stedet har det været museets mål at indkredse de verserende forestillinger og opfattelser af en lokal identitet, og at forsøge at studere den narrative historiske proces, hvor disse opfattelser er blevet og dagligt bliver italesat.

I regi af Dansk Folkemindesamlings indsamlingsnetværk vil det indenfor nærmeste fremtid blive muligt at sammenligne de forskellige opfattelser med tilsvarende materiale fra andre dele af landet, og derigennem få viden om, hvordan regionale særpræg opfattes andres steder i landet. Det foreløbigt indkomne (meget begrænsede) materiale, som stammer fra Vejle-området, tyder på at regionale karakteristika ikke er et fænomen, som befolkningen dér forholder sig til. Hverken indfødte eller tilflyttere har tilsyneladende en opfattelse af, at det at være fra Vejle eller Østjylland indebærer særlige egenskaber eller en særlig mentalitet. Heri ligger en interessant forskel til erfaringerne fra Vestjylland, hvor vestjysk særpræg som vist er noget, de fleste har en mening om.

Litteratur:

- Adriansen, Inge og Palle Ove Christiansen: Forskellige mennesker? Regionale forskelle og kulturelle særtræk. Skippershoved. 2003.
- A.N. Andersen: Bidrag til en medicinal topografi over Skodborg og Vandfuld Herreder. København 1908.
- L. Both: Danmark. En historisk-topographisk Beskrivelse. Anden Deel. Jylland. 1872.
- Clausen, C. C. og J. J. Nielsen: Danmarks land i skildringer. (FREM) Kbh. ca. 1905.
- Damgaard, Ellen og Esben Graugaard: Niels Buch Breinholt. Vestjyde og verdensmand. Lemvig Museum og Holstebro Museum 1994.
- Damgaard, Ellen: Vestjysk særpræg og vestjyske værdier. I: FRAM. Fra Ringkøbing Amts Museer. 1999.
- Damgaard, Ellen: "I kuling fra Hals og til Harboøre". I: Fortid og Nutid 2002:2
- Frandsen, Steen Bo: Opdagelsen af Jylland. Den regionale dimension i danmarkshistorien 1814-1864. Århus 1996.
- Gravlund, Thorkild: Dansk Folkekarakter. – Sjællændere og jyder – Fynboer, lollændere og falstringer. København 1919.
- Hald, J.C.: Ringkøbing Amt. Reprografisk udgave. Holstebro 1833.
- Pontoppidan, Erik: Danske Atlas, bd. 4 og 5. København 1768-69.
- Schütte, Gudmund: Jyder. 1926.
- Wedel, L. M.: L. M. Wedels Indenlandske Rejse i Aarene 1799-1804. Bd. 2. Odense 1806.